

**“KİTABİ-DƏDƏ QORQUD” EPOSUNDA NƏZM VƏ
NƏSR PROBLEMI**

İxtisas **5719.01 – Folklorşünaslıq**
Elm sahəsi **Filologiya**
İddiaçı **Aygül Azər qızı Qurbanova**

Fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi
almaq üçün təqdim edilən dissertasiyasının

A V T O R E F E R A T I

Bakı - 2022

Dissertasiya işi Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Folklor İnstitutunun “Türk xalqları folkloru” şöbəsində yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər: filologiya elmləri doktoru, professor
Əfzələddin Dağbəyi oğlu Əsgərov

Rəsmi opponentlər: filologiya elmləri doktoru, professor
Avtandil İsrafil oğlu Məmmədov

filologiya elmləri doktoru, dosent
Səhər Hidayət qızı Orucova

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
Vəfa Zahid qızı İsgəndərova

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Folklor İnstitutunun nəzdində fəaliyyət göstərən ED 1.27 Dissertasiya Şurası

Dissertasiya şurasının sədri: AMEA-nın həqiqi üzvü,
filologiya elmləri doktoru,
professor _____
Muxtar Kazım oğlu İmanov

Dissertasiya şurasının
elmi katibi: Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent

Afaq Xürrəm qızı Ramazanova

Elmi seminarın sədri: Filologiya elmləri doktoru, professor

Mahmud Qara oğlu Alahmanlı

TƏDQIQATIN ÜMUMİ SƏCİYYƏSİ

Mövzunun aktuallığı və işlənmə dərəcəsi. Təkcə türk xalqlarının deyil, bütövlükdə dünya qəhrəmanlıq eposunun ən gözəl nümunələrindən olan “Kitabi-Dədə Qorqud” oğuznamələri xalqımızın çox qiymətli söz xəzinəsidir. Oğuz türklərinin etnik təfəkkürünün formalaşmasında mühüm rol oynamış bu epik abidə Azərbaycan xalqının zəngin dilini, çoxəsrlik mübarizə tarixini, dünyagörüşünü, milli birliyini, etik-estetik dəyərlərini, yurd, el, ailə sevgisini, adət-ənənələrini qoruyub saxlamaqla dünənimiz və bu günümüz arasında qırılmaz əlaqə yaratmışdır. Xalqımızın qədim tarixini əhatə edən siyasi-ictimai hadisələri, milli dövlətçilik ənənələrini özündə yaşatması, əsrdən-əsrə nəsil-dən-nəsilə geniş informasiya ötürməsilə də mühüm əhəmiyyət daşıyan “Kitabi-Dədə Qorqud” oğuznamələri uzun onilliklər boyu geniş araşdırmaların tədqiqat obyektinə olmuşdur.

Müxtəlif dövrlərdə eposu ayrı-ayrı aspektlərdən geniş tədqiqata cəlb etmiş qorqudşünas alimlərin də təsdiq etdiyi kimi, 200 ilə yaxın müddət ərzində araşdırıcıların diqqət mərkəzində olmuş milli-mənəvi təzahürün təcəssümü olan bu qiymətli şifahi xalq ədəbiyyatı nümunəsi ilə bağlı bir çox aktual problemlər hələ də öz həllini gözləyir, bu istiqamətdə yeni və ətraflı tədqiqatlara ehtiyac duyulur. Türk epik şeirinin spesifik xüsusiyyətlərini özündə daşıyan, bu nümunələrin yaxından izlənməsi və poetik özünəməxsusluqlarının araşdırılmasında əhəmiyyətli qaynaqlardan olan “Kitabi-Dədə Qorqud” eposunda nəzm və nəsr problemi də qorqudşünaslığımız qarşısında duran belə aktual məsələlərdəndir.

Problemin aktuallığı, ilk növbədə onunla əlaqədardır ki, “Dədə Qorqud” oğuznamələri indiyədək qorqudşünaslar tərəfindən müxtəlif istiqamətlərdən araşdırmalara cəlb olunsa da, oğuznamələrdəki nəzm və nəsr problemi ayrıca bir problem kimi tədqiq olunmamış, aparılan araşdırmaların daxilində bu məsələdən az və ya çox dərəcədə bəhs olunmuşdur. “Dədə Qorqud”un poetik forması ilə bağlı aparılan araşdırmalarda daha

çox ümumi fikirlər söylənilmiş, problem kompleks və sistemli şəkildə araşdırılmamışdır. Araşdırıcılar öz tədqiqatlarında dastan mətninə əsaslanaraq müəyyən nümunələr əsasında mövcud problemə aydınlıq gətirməyə çalışsalar da, buna tam şəkildə müvəffəq ola bilməmişlər. Çünki problem bütün detalları ilə araşdırmaya cəlb olunmamışdır. Müdafiəyə təqdim olunan dissertasiya işində qarşıya qoyulan əsas məqsəd də “Kitabi-Dədə Qorqud” oğuznamələrində nəzm və nəsr probleminə bütün xırda detalları ilə aydınlıq gətirməkdir.

Dissertasiya işi qədim yazılı abidələrin bu aspektdə araşdırılmasının vacibliyini ortaya qoymaqla həm də bu sahədə indiyədək görülən işləri mövzu etibarilə diqqətlə nəzərdən keçirmək zərurəti yaradır. İlk növbədə onu qeyd etmək yerinə düşər ki, “Kitabi-Dədə Qorqud” eposunda nəzm və nəsr problemi ilə bağlı Azərbaycan alimləri ilə yanaşı, Rusiya və Türkiyə folklorşünaslarının əsərlərində də bu və ya digər şəkildə elmi yanaşma öz əksini tapmışdır.

Rusiya folklorşünaslığında “Kitabi-Dədə Qorqud” oğuznamələrində nəzm və nəsr probleminə akademik V.V.Bartold¹ və türkoloq İ.V.Stebleva² qismən toxunsalar da, görkəmli folklorşünas alim V.M.Jirmunski “Тюркский героический эпос”³ adlı monoqrafiyasında “Kitabi-Dədə Qorqud” eposunu geniş araşdırmaya cəlb etmiş, bu qiymətli abidənin poetik formasına da aydınlıq gətirməyə çalışmışdır.

Türkiyə folklorşünaslığında “Dədə Qorqud” dastanlarının tədqiqi ilə bağlı geniş araşdırmalar aparan, eləcə də müxtəlif illərdə dastanın elmi-tənqidi mətnini nəşrə hazırlayan tanınmış

¹ Книга моего Деда Коркута. Огузский героический эпос. Перевод академика В.В.Бартольда. Издание подготовили В.М.Жирмунский, А.Н.Кононов. Изд. АН ССР. Москва-Ленинград, 1962, с. 112

² Степлева В.И. Поэзия тюрков VI-VII веков. Москва, Издательство Наука, 1965, с. 65

³ Жирмунский, В.М. Тюркский героический эпос / В.М.Жирмунский. — Ленинград: Наука, — 1974. — с. 616

türkoloqlar Orxan Şaiq Gökyayın “Dedem Korkudun Kitabı”¹ və Məhərrəm Erginin “Dede Korkut Kitabı”² adlı monoqrafiyalarında eposda nəzm və nəsr məsələlərinə həsr etdikləri tədqiqatları da yer almışdır. Bununla belə, professor Məhəmməd Fuad Köprülü³, Nihal Atsız⁴, Mehmet Aça⁵, professor Pertev Naili Boratav⁶, Cahit Öztelli⁷, Mustafa Necati Sepetçioğlu⁸ və başqa araşdırıcılar dastanın poetik formasına münasibət bildirən tədqiqatçılar sırasındadırlar.

Azərbaycan alimləri “Kitabi-Dədə Qorqud” oğuznamələrinin müxtəlif aspektlərdə tədqiqini həyata keçirməklə yanaşı, öz araşdırmalarında eposda nəzm və nəsr problemi ilə bağlı müxtəlif elmi fikirlərə də yer vermişlər. Ötən əsrin əvvəllərində dastanla bağlı çap etdirdiyi məqalələrində görkəmli tədqiqatçı Əmin Abid⁹, müxtəlif illərdə dastanın elmi tənqidi mətnini nəşrə hazırlamış akademik Həmid Araslı¹⁰,

¹ Gökyay O.Ş. Dedem Korkudun Kitabı. İstanbul, Milli Eğitim basımevi 2000, s. CCLXI

² Ergin M. Dede Korkut Kitabı-I. Ankara, Türk Tarih Kurumu basımevi, 1958, s. 30

³ Mehmet Fuat Köprülü Külliyyatı 1-Türk Edebiyatı Tarihi. İstanbul, Alfa Yayıncılık, İkinci baskı, 2016. 550 s.

⁴ Atsız N. Dede Korkut. Yücel, İstanbul, cilt VIII, sayı 48, Şubat, 1939, s. 309

⁵ Aça M. Dede Korkut Kitabı. Türk Halk Edebiyatı El Kitabı. Ankara, Grafiker Yayıncılık, Ankara 2008, s. 103

⁶ Boratav P.N. Dede Korkut Hikayeleri. Oluş, 1939, sayı 22, s. 348

⁷ Öztelli C. Dede Korkut Kitabı (Muharrem Ergin). (Kitablar-Tenkit). Türk dili, cilt VII, 1958, sayı 82, s. 525

⁸ Sepetçioğlu M.N. Dedem Korkutun Kitabı. Altıncı baskı, İstanbul, İrfan Yayıncılık ve Tanıtım Limited Şirketi, Altıncı baskı, 1998, s. 21

⁹ Ələkbərli N. Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında // “Kitabi-Dədə Qorqud” Ensiklopediyası http://dede.musigi-dunya.az/az_edebiyatshunas.html

¹⁰ Araslı H. Azərbaycan ədəbiyyatı: Tarixi və problemləri: Bakı, Gənclik, 1998, s. 29

professor Samət Əlizadə¹, professor Şamil Cəmşidov² “Dədə Qorqud”dakı nəzm və nəsr probleminə toxunmuş, maraqlı elmi fikirlər bildirmişlər. Eyni zamanda görkəmli alimlər Tofiq Hacıyev³, Xalq Koroğlu⁴, Əli Sultanlı⁵, Kamil Vəliyev⁶, Tofiq Tofiq Məlikov⁷, Hidayət Əfəndiyev⁸, Tərhan Quliyev⁹, Nizami Xudiyev¹⁰, Kamil Hüseynoğlu¹¹, Kamal Abdulla¹², Əfzələddin Əsgər¹³, Nizaməddin Şəmsizadə¹⁴, Kamran Əliyev¹⁵, Ramazan

¹ Əlizadə, S. “Dədə Qorqud Kitabı”nın Drezden və Vatikan əlyazmaları əlyazmaları // Dədə Qorqud dünyası. Məqalələr. Bakı, “Öndər nəşriyyat”, 2004, 240 s., s.36-43

² Cəmşidov Ş. “Kitabi-Dədə Qorqud”, Bakı, 1977, s. 114

³ Hacıyev T. “Dədə Qorqud kitabı”:tariximizin ilk yazılı dərsliyi. Bakı, 2014, Elm və təhsil, s. 274

⁴ Короглы Х. Проза или поэзия: (О книге «Моего Деда Коркута») /Х.Короглы// Советская тюркология.-1974.-№2, с. 52

⁵Sultanlı Ə. “Dədə Qorqud” dastanı haqqında qeydlər. Məqalələr, Bakı, Bakı, Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, Bakı, 1971, s. 46

⁶ Nərimanoğlu V.K. “Dədə Qorqud Kitabı” dünya epos mədəniyyətinin mədəniyyətinin nadir örnəyidir. Dədə Qorqud dünyası. Məqalələr. Bakı, “Öndər nəşriyyat”, 2004, s. 144

⁷ Меликов Т. О структуре стихотворных текстов «Книги моего Деда Коркута» // Советская тюркология.-1988.-№1.-с.29

⁸ Əfəndiyev H. Azərbaycan bədii nəsrinin tarixindən. Bakı, Azərnəşr, 1963, s.4

⁹ Quliyev T. “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanı və qədim türk şeirində vəzn vəzn və qafiyə. Türk dastanları türk xalqlarının ədəbi salnaməsidir. Beynəlxalq konfrans, Bakı, Qafqaz Universiteti, 2004, s. 143

¹⁰ Xudiyev N. Azərbaycan ədəbi dili tarixi. Ali məktəblər üçün dərslik. Bakı: Elm və təhsil, 2012, s. 122

¹¹ Hüseynoğlu K. “Azərbaycan şeir mədəniyyəti” (Yaranma və təkamül dövrü). Bakı: Ozan nəşriyyatı, s. 14-15

¹² Abdullayev K. Dədə Qorqud şeirləri. Azərbaycan. 1980, №7, s. 156

¹³ Əsgər Ə. Ozmaq nəğməsi və poetik forması haqqında. “Dədə Qorqud”. Elmi-ədəbi toplu, I. Bakı, “Səda” nəşriyyatı, 2003, s. 31-51

¹⁴ Şəmsizadə N. Ədəbiyyat nəzəriyyəsi. Bakı, “Proqres” nəşriyyatı, 2012, s. 196

¹⁵ Əliyev, K. Açıq kitab-“Dədə Qorqud”, Bakı, Elm və təhsil, 2015, 116 s.

Qafarlı¹, Nailə Əskər² və başqaları öz tədqiqatlarında “Dədə Qorqud” dastanında nəzm və nəsr probleminə də münasibət bildirmiş, bu mövzuda müxtəlif elmi fikirlərə yer verilmişdir. Qeyd etdiyimiz kimi, həmin araşdırıcıların əsərlərində “Kitabi-Dədə Qorqud”un poetik forması əhatəli şəkildə tədqiq olunmasa da, mövcud problemlə bağlı dəyərli fikirlər söylənilmişdir. Araşdırma boyu adıçəkilən müəlliflərin əsərlərinə müraciət olunmuş, onların elmi-nəzəri fikirlərinə, yeri gəldikcə, münasibət bildirilmiş, mövzu ilə əlaqədar nəzəri ədəbiyyatın tənqidi təhlili və xülasəsi öz əksini tapmışdır. Müdafiəyə təqdim olunan bu dissertasiya işində “Dədə Qorqud”dakı nəzm və nəsr problemi ilə bağlı elmi fikirlərə yeni baxış öz əksini tapmışdır.

Tədqiqatın obyektini və predmeti. Müdafiəyə təqdim edilən tədqiqatın obyektini “Kitabi-Dədə Qorqud” oğuznamələrinin indiyədək Azərbaycanda və Türkiyədə nəsr olunmuş elmi-tənqidi mətnləri təşkil edir. Dissertasiya işinin predmetinin əsasında isə “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarında nəzm və nəsr probleminin tədqiqi məsələləri dayanır.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri. Dissertasiyanın qarşısında duran başlıca məqsəd bütün spesifik poetik xüsusiyyətləri ilə mühüm mənbələrdən olan “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanında nəzm və nəsr probleminin araşdırılmasından ibarətdir. Eposun bu istiqamətdə araşdırılması öz növbəsində poetik forma ilə bağlı bir sıra məsələlərin aydınlaşdırılmasını zəruri edir. Qarşıya qoyulan bu məqsədin həyata keçirilməsi aşağıdakı bir neçə əsas vəzifənin həllini önə sürmüşdür:

–“Dədə Qorqud”da poetik forma ilə bağlı problemlərin müəyyən olunması;

¹ Qafarlı, R. “Kitabi-Dədə Qorqud”un quruluşuna dair // Azərbaycan qorqudşünaslığı. – Bakı: Elm və təhsil, – 2020. – s. 358-360

² Əskər, N. “Dədə Qorqud” boylarındakı şeirlərdə bədii təsvir vasitələri. vasitələri. // – Bakı: Dədə Qorqud. Elmi-ədəbi toplu. – IV. – Bakı: Nurlan, – 2013. – s. 60

–Adıçəkilən problemlə bağlı mülahizələrə yeni münasibətin irəli sürülməsi;

–Dastan mətnində defektlərin, katib müdaxilələrinin müəyyən olunması;

–Dastandakı nəzm parçalarının əsas xüsusiyyətlərinin müəyyənləşdirilməsi;

–“Dədə Qorqud” dastanının mətnində “soylama”ların hüdudlarının müəyyən olunması;

–Dastan mətnindəki “soylama”ların struktur-forma elementlərinin sistemləşdirilməsi;

–“Dədə Qorqud”dakı nəsr hissələrinin əsas xüsusiyyətlərinin müəyyənləşdirilməsi,

–“Dədə Qorqud” mətninin ritmikləşdirilməsində mühüm rol oynayan amillərin müəyyən olunması;

Tədqiqat metodları. “Kitabi-Dədə Qorqud” eposunda nəzm və nəsr probleminin öyrənilməsinə həsr olunmuş dissertasiya işinin nəzəri-metodoloji əsaslarını mövcud problemlə bağlı aparılan araşdırmalar, nəzəri elmi fikir və mülahizələr təşkil edir. Dissertasiyada müasir folklorşünaslığın elmi-nəzəri müddəaları əsas götürülmüş, bu sahədə qazanılmış elmi nailiyyətlər diqqətə alınmış, mövzu ilə əlaqədar Rusiya, Türkiyə tədqiqatçılarının, xüsusilə Azərbaycan alimlərinin araşdırmalarına istinad olunmuşdur.

Tədqiqat işində problemlə bağlı mövcud araşdırmalar, həmçinin “Dədə Qorqud”un elmi-tənqidi mətnləri müqayisə olunduğu üçün araşdırma üsulu olaraq müqayisəli metod seçilmişdir.

Müdafiyyə çıxarılan əsas müddəalar: ““Kitabi-Dədə Qorqud” eposunda nəzm və nəsr problemi” mövzusu bu günə qədər Azərbaycan folklorşünaslığında araşdırılmadığına görə bu problemin həllini əsas götürərək aşağıdakı müddəalar müdafiyyə çıxarılır:

1. Birbaşa dastan mətninə istinad etməklə müəyyən etdik ki, “Dədə Qorqud” oğuznamələri nəzm və nəsrin növbələşməsindən ibarətdir;

2. “Dədə Qorqud” nəzminin əsas hissəsini təşkil edən “soylama”ların özünəməxsus xüsusiyyətləri vardır;

3. Dastanda həmçinin “soylama”dan kənar kifayət qədər nəzm parçaları da vardır ki, bunların da hər birinin özünəməxsus xüsusiyyətləri vardır;

4. “Kitabi-Dədə Qorqud”dakı nəsr parçalarını əsas xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla adi nəsr və ritmik nəsr kimi təsnif etmək mümkündür;

5. “Dədə Qorqud” mətninin ritmikləşdirilməsində sintaktik paralelizm xüsusi əhəmiyyət kəsb edir;

6. Dastanda işlənən formulların, ritm və intonasiyanın mətnin ritmikləşdirilməsində mühüm rolu vardır.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Tədqiqat işi “Kitabi-Dədə Qorqud”da nəzm və nəsr probleminin araşdırılmasına həsr olunmuş ilk elmi iş kimi bir sıra elmi yeniliklərə malikdir:

–Kitabi-Dədə Qorqud”da nəzm və nəsr mövzusu ilə bağlı problemlər müəyyənləşdirilmişdir;

–“Dədə Qorqud”un mövcud elmi-tənqidi mətnlərində nəzm və nəsrin nisbətinin müəyyən olunması zamanı oxşar və fərqli məqamlar işıqlandırılmışdır;

–Rusiya, Türkiyə və Azərbaycan alimlərinin oğuznamələrin poetik forması ilə bağlı fikirləri müqayisəli şəkildə təhlilə cəlb olunmuşdur;

–Tədqiqat işində ilk dəfə olaraq “soylama”ların strukturuna və məzmununa görə bölgüsü aparılmış, bu nəzm parçalarının dastanın ümumi süjet xətti ilə bağlılığına diqqət yetirilmişdir;

–Dissertasiyada ilk dəfə olaraq “soylama”lar monoloq və dialoq “soylama”lar şəklində qruplaşdırılmışdır;

–Dastan mətnində araşdırıcıların “soylama” kimi göstərdikləri parçalarla eyni xüsusiyyətlərə malik olan, lakin

“soylama” kimi verilməyən nəzm parçaları müəyyənləşdirilmişdir;

–Dastanın təhkiyə hissəsində mətnin təşkilində mühüm rol oynayan əsas və köməkçi elementlər müəyyən olunmuşdur;

–Sintaktik paralelizmin, təkrarların, ümumi yerlərin və formulların, həmçinin ritm və intonasiyanın dastan mətninin ritmikləşdirilməsindəki rolundan ayrı-ayrılıqda bəhs edilmişdir;

–Dastandakı nəsr parçaları ilk dəfə olaraq adi nəsr və ritmik nəsr kimi təsnif olunmuşdur;

–“Kitabi-Dədə Qorqud”da olan adi nəsr parçalarının əsas xüsusiyyətləri, bu nəsr ritmik nəsrdən fərqləndirən əlamətlər müəyyənləşdirilmişdir.

Tədqiqatın nəzəri və praktik əhəmiyyəti. Dissertasiya işi həm nəzəri, həm də praktiki istiqamətdə özünəməxsus əhəmiyyətə malikdir. Dissertasiyanın elmi əhəmiyyəti onunla müəyyənləşir ki, burada “Kitabi-Dədə Qorqud” eposunda nəzm və nəsr problemi ilk dəfə tam halda əhatə olunmuşdur. Bu da o deməkdir ki, işin nəzəri əhəmiyyəti istər ədəbiyyatşünaslıqda, istərsə də folklorşünaslıq sahəsində folklor abidələrinin bu istiqamətdə araşdırılmasında, ümumilikdə nəzm və nəsr probleminin öyrənilməsi çərçivəsində aparılacaq tədqiqatlarda perspektiv axtarışlar üçün nəzəri-təcrübi baza rolunu oynaya bilməsi ilə müəyyənləşir.

Tədqiqat işində “Kitabi-Dədə Qorqud”un mövcud elmi-tənqidi mətnləri müqayisə olunaraq dastanın poetik forması ilə bağlı gəlinən qənaətlər verilmişdir.

Dissertasiya işindən “Kitabi-Dədə Qorqud”un yeni bir elmi-tənqidi mətninin hazırlanmasında istifadə oluna bilər. Eləcə də dissertasiya işinin ali məktəblərin filologiya fakültələrində bakalavr və magistr təhsil pillələrində dastanın poetik forması ilə bağlı nəzəri məsələləri öyrənməyə kömək edən əlavə vəsait, ixtisas kurslarında dərs vəsaiti kimi istifadəsi imkanları araşdırmanın praktiki əhəmiyyətini şərtləndirən cəhətlərdəndir.

Aprobasiyası və tətbiqi. Dissertasiya işinin məzmunu müxtəlif elmi mənbələrdə öz əksini tapmışdır. Mövzu ilə bağlı AAK-nın tələblərinə müvafiq olaraq müxtəlif elmi məcmuələrdə məqalələr və tezislər çap edilmiş, bir sıra beynəlxalq və yerli elmi konfranslarda məruzələr edilmişdir.

Dissertasiya işinin yerinə yetirildiyi təşkilatın adı: Tədqiqat işi Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Folklor İnstitutunun “Türk xalqları folkloru” şöbəsində hazırlanmışdır. Dissertasiyanın mövzusu AMEA Folklor İnstitutunun Elmi Şurasının 14 mart 2014-ci il tarixli iclasında (protokol № 3) təsdiq olunmuşdur. Mövzu Azərbaycan Respublikası Elmi Tədqiqatların Əlaqələndirilməsi Şurasının 20 aprel 2017-ci il tarixli iclasında (protokol № 4) təsdiq olunmuşdur.

Dissertasiyanın strukturu. Giriş, üç fəsil, nəticə, istifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısından ibarət olan tədqiqatın ümumi həcmi 244217 (giriş 17386 işarə; I fəsil 92890 işarə; II fəsil 72715 işarə; III fəsil 47201 işarə; nəticə 9744 işarə) işarədən ibarətdir.

TƏDQIQATIN ƏSAS MƏZMUNU

Girişdə dissertasiyanın ümumi səciyyəsi təqdim edilir, işin məqsəd və vəzifələri, aktuallığı, elmi yeniliyi, praktik və nəzəri əhəmiyyəti əsaslandırılır, müdafiəyə çıxarılan müddəalardan və dissertasiyanın aqrobasiyasından bəhs edilir.

“Qorqudşünashqda “Kitabi-Dədə Qorqud”un poetik forması ilə bağlı problemlər” adlanan birinci fəslin **“Kitabi-Dədə Qorqud”un poetik forması haqqında nəzəri biliklər və onların tətbiqi ilə bağlı problemlər**” adlı I yarım fəslində qeyd olunur ki, “Dədə Qorqud” oğuznamələrini müxtəlif aspektlərdə araşdırmaya cəlb etmiş tədqiqatçılar bu qədim abidənin poetik formasına da bu və ya başqa şəkildə münasibət bildirmiş, problemə aydınlıq gətirməyə çalışmışlar. Təəssüf hissi ilə qeyd etmək istərdik ki, söylənən fikirlər heç də həmişə dastan mətnini

bilavasitə müşahidədən qaynaqlanmadığı üçün ziddiyyətli məqamları ilə yadda qalır.

Onu da diqqətə çatdırmaq istərdik ki, eposun nəzm və nəsrin növbələşməsindən ibarət olması fikri bir çox hallarda “Dədə Qorqud”un poetik forması ilə bağlı aparılan araşdırmalarda üstünlük təşkil edir. Bununla belə, araşdırıcılar tərəfindən dastanların tamamilə nəzmdən ibarət olması¹, həmçinin bütövlükdə nəsr hissələrindən təşkil olunması²kimi fikirlər də irəli sürülmüş, hətta nə qədər qərribə səslənsə də, “Kitabi-Dədə Qorqud” boyları epik teatr tamaşası³kimi də dəyərləndirilmişdir.

Bildiyimiz kimi, rus folklorşünaslığında “Kitabi-Dədə Qorqud” eposu ilə bağlı araşdırmalar ilk dəfə görkəmli şərqşünas alim Vasili Vladimiroviç Bartold tərəfindən həyata keçirilmişdir. V.V.Bartold “Kitabi-Dədə Qorqud”da tez-tez rast gəlinən şeir parçalarını bütövlükdə nəsr kontekstindən ayırmamış, dastan haqqında apardığı araşdırmalarında bu mövzudan ayrıca bəhs etməmişdir. “Dədə Qorqud” haqqında apardığı tədqiqatlarda dastanın poetik forması ayrıca araşdırma obyektinə olmasa da, alimin mövzu ilə bağlı müəyyən qeydləri diqqəti cəlb edir. “Турецкий эпос и Кавказ” adlı məqaləsində V.V.Bartold “poemanın yarandığı dövr”⁴qeydi ilə dastan haqqında tarixi informasiya verir. Dastanın boylarını rus dilinə “nəğmə” (песнь) kimi tərcümə edən alim “çöl poeziyası incisi” adlandırdığı “Duxa Qoca oğlu Dəli Domrul boyu”ndan danışarkən yazır: “Onu da qeyd etmək vacibdir ki, ayrı-ayrı hekayətlərin poetik məziyyətləri

¹ Hacıyev T. Dədə Qorqud: dilimiz, düşüncəmiz. Bakı, Yeni Nəşrlər Evi, 1999, s. 3

² Gökyay O.Ş. Dedem Korkudun Kitabı. İstanbul, Milli Eğitim basımevi 2000, s. CCLXI

³ Sepetçioğlu M.N. Dedem Korkutun Kitabı. Altıncı baskı, İstanbul, İrfan Yayımcılık ve Tanıtım Limited Şirketi, Altıncı baskı, 1998, s. 20

⁴ Книга моего Деда Коркута. Огузский героический эпос. Перевод академике В.В.Бартольда. Издание подготовили В.М.Жирмунский, А.Н.Кононов. Изд. АН ССР. Москва-Ленинград, 1962, с. 112

heç də eyni deyildir; “Dəli Domrul haqqında nəğmə” kimi çöl poeziyası incisi tamamilə özünəməxsus qaydadadır: digər hekayətlərdə biz o qədər yüksək poetik mənə, ifadə sadəliyi və müxtəsərlik görmürük”¹. Qeyd etmək istərdik ki, alimin sonuncu fikri ilə razılaşmaq mümkünsüz görünür. Çünki onun həmin boyla bağlı toxunduğu bu xüsusiyyətlər, demək olar ki, bütün dastanda qarşımıza çıxır. Dastan öz bədii poetik keyfiyyətləri, lakonizmi, söz və ifadələrin, eləcə də cümlələrin sadəliyi, lirizmi, konkretliyi, saflığı, obrazlılığı ilə diqqəti cəlb edir. Biz dastana xas bu keyfiyyətləri xüsusilə “Qam Bərə oğlu Bamsı Beyrək boyu”, “Salur Qazanın evi yağmalandığı boyu” və digər boylarda bütün səciyyəvi tərəfləri ilə müşahidə edirik.

Görkəmli rus alimi Viktor Maksimoviç Jirmunski “Dədə Qorqud” oğuznamələrində epik şeirin xarakteri və dastanların poetik forması ilə bağlı maraqlı fikirlər irəli sürmüşdür. “Dədə Qorqud” oğuznamələri haqqında geniş araşdırmalar aparan alim bu folklor abidəsinin poetik formasına da aydınlıq gətirməyə çalışmışdır. V.M.Jirmunski bu problemlə məşğul olmasını poetik forma ilə bağlı araşdırıcılarda aydın təsəvvürün olmaması, eyni zamanda nəşrlərdə verilən nəzm-nəsr ayrıntısının subyektiv xarakter daşması ilə əlaqələndirir².

“VI-VIII əsrlərdə türk şeiri” adlı əsərində görkəmli rus türkoloqu İya Vasilyevna Stebleva ilk türk nəzm nümunələrini qədim türk şeiri normalarının orijinallığını qoruyub saxlaması etibarilə türkdilli ədəbiyyatın və folklorun inkişafı tarixində müstəsna vacib həlqə hesab edərək Orxon yazılı abidələrindəki türkcə mətnlərin mənzum parçalar olduğu fikrini irəli sürmüşdür. Alim türk folklorunda tez-tez rast gəlinən qurd kultu ilə “Dədə Qorqud” dastanında bənzər yerləri müqayisə etmişdir. Araşdırıcının fikrincə, “Kitabi-Dədə Qorqud”da olan nəzm parçaları ilə Orxon abidələrindəki mənzum hissələr arasında çox

¹ Yenə orada, c. 113

² Жирмунский В.М. Тюркский героический эпос”. Ленинград. “Наука”, 1974, с. 616

yaxınlıq müşahidə olunur¹. Bundan başqa, alim Orxon abidələrində olan mənzum parçaların müasir türk xalq şeiri ilə oxşar olduğu fikrini də qeyd etmişdir².

“Dədə Qorqud” oğuznamələri Azərbaycanda olduğu kimi Türkiyə qorqudsünaslığında da müxtəlif istiqamətlərdən araşdırmalara cəlb olunmuş, lakin dastanların poetik forması ilə bağlı indiyədək hər hansı bir sistemli araşdırma aparılmamışdır. Bir çox alimlər “Kitabi-Dədə Qorqud”la bağlı tədqiqatlarında mövcud problemə sadəcə münasibət bildirməklə kifayətlənmişlər.

Eposun tamamilə nəzm nümunəsi olduğu fikrini Türkiyə tədqiqatçıları arasında ilk dəfə Nihal Atsız bildirmişdir. Araşdırıcı oğuznamələrin nəsr hissələrinin daxilində də nəzm parçalarının mövcudluğunu bildirir və həmin parçaları XI yüzillikdə qələmə alınan “Divani-Lüğət-it türk”dəki sabit vəzn və qafiyədən ibarət olan nəzmlə müqayisə edir. O, belə bir qənaətə gəlir ki, “Dədə Qorqud” nəzmi həmin nəzmin daha ibtidai şəkli³.

Araşdırıcı Mehmet Aça adıçəkilən mövzuya münasibət bildirərək “Kitabi-Dədə Qorqud” oğuznamələrinin nəzm və nəsrin növbələşməsindən ibarət olduğunu, bu dastanlarda qədim türk şeirinin və nəsrinin ən gözəl örnəklərinin verildiyini yazır⁴.

“Kitabi-Dədə Qorqud” oğuznamələrinin iki elmi tənqidi mətni tədqiqatçılar M.Ergin və O.Ş.Gökyay tərəfindən Türkiyədə nəşrə hazırlanaraq işıq üzü görmüşdür. Çox ehtimal ki, bu araşdırıcıların tədqiqatlarından sonra Türkiyədə eposa geniş marağın artdığını, ayrı-ayrı ziyalılar, elm xadimləri tərəfindən fərqli aspektlərdə münasibət bildirildiyini görə bilirik. “Kitabi-Dədə Qorqud” oğuznamələrinin nəzm və nəsr hissələrindən ibarət olduğu qənaətinə gələn M.Ergin ilk növbədə nəsr adlandırılan

¹ Степлева В.И. Поэзия тюрков VI-VII веков. Москва, Издательство Наука, 1965, с. 65

² Yənə orada, с. 25

³ Atsız N. Dede Korkut. Yücel, İstanbul, cilt VIII, sayı 48, Şubat, 1939, s. 309

⁴ Aça M. Dede Korkut Kitabı. Türk Halk Edebiyatı El Kitabı. Ankara, Grafiker Yayıncılık, Ankara 2008, s. 103

hissələrin əsas xüsusiyyətlərini sadalayır. “Bir-birini qovan cümlələr böyük bir ahənglə sıralanmaqda, bu cümlələrin meydana gətirdikləri axıcı bütünlük “Dədə Qorqud” nəsrini nəzmə yaxınlaşdırır. Bu səbəbdəndir ki, nəzm və nəsr hissələrini bir-birindən ayırmaq bəzən çox çətin olur, bəzən isə mümkün olmur”¹.

“Dədə Qorqud” oğuznamələrinin nəzm və nəsrin birləşməsindən ibarət olduğu mövqeyində duran tanınmış alimlərdən biri Orxan Şaik Gökyay M. Ergindən fərqli olaraq oğuznamələrin nəzm adlandırılan hissələrinin tamamilə vəznəsiz olduğu fikrini qəbul etmir. Araşdırıcı yazır ki, “Dədə Qorqud Kitabı”ndakı nəzm parçalarındakı bəzi misralar eyni vəznə malikdir. Buna baxmayaraq O. Ş. Gökyay özü də bilmədən məsləkdaşının fikirlərini təkrarlayır: “Nəzm adlandırdığımız hissələr Türk xalq ədəbiyyatının klassik şəkli olan dördlülklər halında olmadığı kimi qafiyələnməsi də onlara uyğun gəlmir. Bu parçalar bir növ bu günkü sərbəst nəzmi xatırladır”².

Görkəmli folklorşünas alim Pertev Naili Boratav “Kitabi-Dədə Qorqud”un dastandan romana keçən xalq hekayələrinin ilk mərhələsini təşkil etdiyini yazır: “Bu kitabda tam bir birlik göstərən, başı sonu bəlli, nağıl və çağdaş hekayə quruluşuna uyğun parçalar dastandan çox hekayə texnikasını təqdim edir. Əsərdə tarixi hadisələrin mövzu olması və bunun qarşısında onları söyləyənin bitərəf mövqə tutması dastan ənənəsinə yaraşmaqdadır. Bu baxımdan da Dədə Qorqud kitabı ara mərhələdə bir əsərdir”³.

¹ Ergin M.Dede Korkut Kitabı-I.Ankara, Türk Tarih Kurumu basımevi, 1958, s. 30

² Gökyay O.Ş. Dedem Korkudun Kitabı. İstanbul, Milli Eğitim basımevi 2000, CCLXVII

³ Boratav P.N. Dede Korkut Hikayeleri. Oluş, 1939, sayı 22, s. 348

Cahit Öztelli dastanların bütünlükdə nəsrədən ibarət olduğunu göstərir, eposda mənzum parçaları ayırmağı yanlış hesab edir¹.

Görünür ki, türkiyəli tədqiqatçılar arasında dastanın strukturuna belə münasibət təkcə C.Öztelliyə məxsus deyil, eposun nəsr nümunəsi olduğunu düşünən başqa ədəbiyyatçılar da vardır. Qeyd edək ki, XIV- XIX əsrlərə aid bir çox əsərlərdən orijinal mətnləri əhatə edən “Eski Türk edebiyatında nesir” adlı tərtib kitabında “Kitabi-Dədə Qorqud”dan da səkkiz boya giriş hissə ilə birgə yer verən araşdırıcı Fahir İz dastanı klassik türk nəsrinin nümunəsi kimi təqdim etmişdir².

Bəzi tədqiqatçılarda dastan mətni ilə bağlı qeyri-obyektiv münasibətin formalaşması “Dədə Qorqud”un bir çox hallarda ayrı-ayrı detalları ilə kompleks araşdırmaya cəlb olunmaması ilə əlaqəlidir. Eposu “hekayə”, “mənzum hekayə”, “epik-dastani hekayə” adlandırmağın yanlış olduğunu bildirən digər araşdırıcı Mustafa Necati Sepetçioğlu nə qədər absurd səslənsə də, dastandakı boyların “epik teatr tamaşası” olduğunu iddia edir³.

Bildiyimiz kimi, dünya folklorşünaslığı tarixində “Dədə Qorqud” oğuznamələri müxtəlif aspektlərdən daha çox Azərbaycanda tədqiqata cəlb olunmuşdur. Burada aparılan araşdırmalarda “Azərbaycan ədəbi düşüncəsinin ilkin qaynağı kimi səciyyələndirilən”⁴“Dədə Qorqud” dastanlarının poetik formasına da xüsusi diqqət yetirilmiş, dəyərli fikirlər söylənmişdir.

XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda “Kitabi-Dədə Qorqud” haqqında ilk dəfə fundamental araşdırmalar aparmış,

¹ Öztelli C. Dede Korkut Kitabı (Muharrem Ergin). (Kitablar-Tenkit). Türk dili, cilt VII, 1958, sayı 82, s. 525

² İz Fahir. Eski Türk Edebiyatında Nesir. İstanbul, Osman Yalçın Matbaası, 1964, s. 422-428

³ Sepetçioğlu M.N. Dedem Korkutun Kitabı. Altıncı baskı, İstanbul, İrfan Yayımcılık ve Tanıtım Limited Şirketi, Altıncı baskı, 1998, s. 21

⁴ İsmayılova Y. “Dədə Qorqud Kitabı” və müasir Azərbaycan ədəbi düşüncəsi. Bakı, “Elm”, 2011, s. 6

müəllifi olduğu “Azərbaycan türklərinin ədəbiyyat tarixi”nin birinci cildinin böyük bir hissəsini dastanın və oğuznamələrin tədqiqinə həsr etmiş Əmin Abid “Əşirət dövrünə aid ən qədim vəsiqə”, oğuznamə adlandırdığı bu möhtəşəm abidənin yazıya alınması, əhatə etdiyi tarixi informasiya, əsərin boyları və obrazları, həmçinin bədii-poetik səciyyəsi haqqında maraqlı mülahizələr irəli sürmüşdür¹.

“Kitabi-Dədə Qorqud”u ilk dəfə 1939-cu ildə tərtib, redaktə və “Ön söz” ilə nəşr etdirən akademik Həmid Araslı “Dədə Qorqud” oğuznamələrinin nəzm və nəsrin növbələşməsindən ibarət olduğu fikrini təsdiq edir və dastandakı “soylama”ları “nəzmin ən ibtidai forması”² adlandırır.

Eposa Azərbaycan ədəbi dili tarixinin araşdırılması kontekstində münasibət bildirən akademik Tofiq Hacıyev türk folklor şeiri və orta əsrlər türk şeir nümunələri ilə bağlı apardığı müqayisəli tədqiqatları nəticəsində “Dədə Qorqud Kitabı”nın tamamilə şeirdən ibarət olduğu qənaətinə gəlir³.

Dastanın ilk şifahi variantda bütünlüklə nəzm olduğu ehtimalını qəbul edən araşdırıcılardan biri də tanınmış qorqudşünas alim Şamil Cəmşidovdur. “Kitabın mövcud nüsxəsinin bir sıra mühüm şəkli əlamətləri: mətnə şeir hissəsinin üstünlüyü, nərsdə nəzm ünsürlərinin-səclərin, sətərbəşə və sətəriçi daxili qafiyələrin çoxluğu bütün boyların qədimdə, ilk şifahi variantda bütünlüklə nəzm olduğunu ehtimal etməyə haqq qazandırır”⁴.

Qeyd etmək lazımdır ki, “Kitabi-Dədə Qorqud”un poetikası haqqında aparılmış tədqiqatlar arasında professor Kamil

¹ Ələkbərli N. Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında // “Kitabi-Dədə Qorqud” Ensiklopediyası http://dede.musigi-dunya.az/a/az_edebyyatshunas.html

² Araslı H. Azərbaycan ədəbiyyatı: Tarixi və problemləri: Bakı, Gənclik, 1998, s. 29

³ Hacıyev T. “Dədə Qorqud kitabı”:tariximizin ilk yazılı dərslisi. Bakı, 2014, Elm və təhsil, s. 274

⁴ Cəmşidov Ş. “Kitabi-Dədə Qorqud”, Bakı, 1977, s. 114

Vəliyevin elmi araşdırmaları problemin nəzəri əsaslarla təhlilini ön plana çıxarması ilə diqqəti cəlb edir. “Dədə Qorqud” boylarının vaxtilə şeirdən ibarət olduğu fikrini fərziyyə adlandıran alim dastanların nəzm və nəsrin növbələşməsindən ibarət olduğunu təsdiq edən tədqiqatçılar sırasındadır¹.

Adıçəkilən dastan haqqında yazdığı silsilə məqalələri ilə tanınmış ədəbiyyatşünas alim Əli Sultanlı “Kitabi-Dədə Qorqud” oğuznamələrinin əsasən nəzm və nəsrin növbələşməsindən ibarət olduğu fikrini irəli sürmüşdür. Tədqiqatçı bu münasibətlə yazır: “Dastanın nəsrli şeirə yaxın, şeiri isə nəsrə yaxındır. Təhkiyənin bu şəkildə verilməsi daha çox xalq ədəbiyyatına xas bir cəhətdir. Bu üsul əsərin qədimliyini göstərdiyi kimi, onun xalq yaradıcılığından nəşət etdiyinə də yaxşı bir dəlildir”².

Özünün “Ədəbiyyat nəzəriyyəsi” kitabında Azərbaycan ədəbiyyatında mənsur şeirin yaranmasından, onun əsas xüsusiyyətlərindən, lirik şeirin fərqli cəhətlərindən, eləcə də eposun strukturundan bəhs edən professor Nizaməddin Şəmsizadə “Dədə Qorqud” dastanını bu növ ədəbi janrın ilk nümunəsi adlandırır³.

“Kitabi-Dədə Qorqud”u Azərbaycan bədii nəsrinin ilk nümunəsi hesab edən tədqiqatçı Hidayət Əfəndiyev “Azərbaycan bədii nəsrinin tarixindən” adlı kitabında dastanın çox hissəsinin nəsrədən ibarət olduğunu göstərmişdir⁴.

Adıçəkilən mövzu ilə bağlı apardığı ilk araşdırmalarda rus folklorşünasları V.V.Bartoldun və V.M.Jirmunskinin mövqeyini müdafiə edən tanınmış folklorşünas alim Xalq Koroğlu sonradan

¹ Nərimanoğlu V.K. “Dədə Qorqud Kitabı” dünya epos mədəniyyətinin nadir nümunəsidir. Dədə Qorqud dünyası. Məqalələr. Bakı, “Öndər nəşriyyat”, 2004, s. 144

² Sultanlı Ə. “Dədə Qorqud” dastanı haqqında qeydlər. Məqalələr, Bakı, Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, Bakı, 1971, s. 46

³ Şəmsizadə N. Ədəbiyyat nəzəriyyəsi. Bakı, “Proqres” nəşriyyatı, 2012, s. 196

⁴ Əfəndiyev H. Azərbaycan bədii nəsrinin tarixindən. Bakı, Azərnəşr, 1963, s.4

“Kitabi-Dədə Qorqud”un poetik strukturuna həsr etdiyi “Проза или поэзия” adlı məqaləsində dastanın əsasən nəsr nümunəsi olduğunu göstərir¹.

“Dədə Qorqud” oğuznamələrinin nəzm və nəsrin növbələşməsindən ibarət olması fikri ilə razılaşan ədəbiyyatşünas Kamil Hüseynoğlu folklordakı “şeir” və “nəsr” anlayışlarının yazılı ədəbiyyatın təsiri nəticəsində meydana çıxdığını, yazılı ədəbiyyatın bu təsirindən qabaq isə həmin anlayışların folklorda “mahni-nağıl” qarşılaşması kimi başa düşüldüyünü yazır². Qeyd edək ki, eyni fikrə rus türkoloq K.Rayxlin «Тюркский эпос: традиции, формы, поэтическая структура» adlı əsərində də rast gəlirik³.

Ədəbiyyatşünas alim Nizami Xudiyev Azərbaycan ədəbi dilinin tarixinə həsr etdiyi əsərində “Kitabi-Dədə Qorqud”un daha qədimlərdə şeirlə yaradıldığı qənaətinə gəlmişdir. “Kitabi-Dədə Qorqud”un bütün mətninin şeirlə təqdiminin mümkün olduğunu yazan araşdırıcı nəşrlərdə nəsr kimi getmiş parçaların çoxunun tamamilə qədim türk şeirinin tipologiyasını əks etdirdiyini, bir sıra yerlərin isə yazıya köçürülmə prosesində təhrif olunduğunu qeyd edir⁴.

Dastanın poetik formasına münasibət bildirən tədqiqatçılardan biri türkoloq Elməddin Əlibəyzadə də abidənin nəzm nümunəsi olduğu qənaətinə gəlmişdir⁵.

¹ Короглы Х. Проза или поэзия: (О книге «Моего Деда Коркута») /Х.Короглы// Советская тюркология.-1974.-№2, с. 52

² Hüseynoğlu K. “Azərbaycan şeir mədəniyyəti” (Yaranma və təkamül dövrü). Bakı: Ozan nəşriyyatı, s. 14-15

³ Райхл Карл. «Тюркский эпос: традиции, формы, поэтическая структура». М.: Вост.лит., 2008, s. 121

⁴ Xudiyev N. Azərbaycan ədəbi dili tarixi. Ali məktəblər üçün dərslik. Bakı: Elm və təhsil, 2012, s. 122

⁵ Əlibəyzadə E. Azərbaycan xalqının mənəvi mədəniyyət tarixi (islamaqədərki dövr). Bakı, Gənclik, 1998, s. 432

Ədəbiyyatşünas alim Cəlal Abdullayev dastanla bağlı araşdırmalarında eposun nəzm və nəsrin növbələşməsindən ibarət olduğu fikrini müdafiə edir¹.

“Dədə Qorqud” oğuznamələrinin poetik formasına münasibət bildirən akademik Kamal Abdulla “Kitab”ın nəzm və nəsrin qarışığından ibarət olduğunu qeyd edir².

Ədəbiyyatşünas alim Bəkir Nəbiyev xalq danışığı dilinin büllur çeşməsindən su içən zəngin, şirin poetik dili olan “Dədə Qorqud”un mətnində nəsr və nəzm nümunələrinin tez-tez bir-birini əvəz etdiyini eposun əxlaqi və estetik məziyyətləri haqqında yazdığı bir məqaləsində diqqətə çatdırmışdır³.

Anadilli ədəbiyyatımızın əsas qaynaqlarından biri kimi “Kitabi-Dədə Qorqud” şərqşünas alim Tərlan Quliyevin araşdırmalarında da yer almışdır. Eposun nəzm və nəsrin növbələşməsindən ibarət olduğu fikri ilə razılaşan araşdırıcı “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanı və qədim türk şeirində vəzn və qafiyə” adlı məqaləsində “Dədə Qorqud” şeirini bütün əlamətləri ilə qədim şeir adlandırır və qeyd edir ki, “türkdilli şeirin qədim dövrünün xüsusiyyətlərini hələlik geniş şəkildə iki əsərdə olan şeir parçaları-yazılı şəkildə bizə gəlib çatan “Dədə Qorqud” dastanlarında və Mahmud Kaşğarının “Divani-lügat-it türk” əsərində olan şeir parçaları səciyyələndirir”⁴.

“Türklərin tarix və mədəniyyətinə bir baxış” adlı kitabında dastanın poetik forması məsələsinə də toxunan Doktor Cavad Heyətin fikirləri bu baxımdan maraqlıdır. Araşdırıcı həmin əsərində “Dədə Qorqud” dastanlarının nəzm və nəsr qisimlərinə ayrıldığını qeyd edir. O, “Dədə Qorqud”dakı şeir

¹ Abdullayev C. “Dədə Qorqud”dakı şeirlər barədə...”. Kitabi-Dədə Qorqud-1300: filoloji araşdırmalar/ Bakı, 1999, s. 94

² Abdullayev K. Dədə Qorqud şeirləri. Azərbaycan. 1980, №7, s. 156

³ Azərbaycan qorqudşünaslığı. Tərtibçi və ön sözün müəllifi: f.e.d. Ramazan Qafarlı. Bakı, “Elm və Təhsil”, 2020, s. 260

⁴ Quliyev T. “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanı və qədim türk şeirində vəzn və qafiyə. Türk dastanları türk xalqlarının ədəbi salnaməsidir. Beynəlxalq konfrans, Bakı, Qafqaz Universiteti, 2004, s. 143

hissələrinin 2000 beytdən ibarət olduğunu və kitabın yüzdə otuz beşini təşkil etdiyini yazır¹. Sözsüz ki, araşdırıcının sonuncu fikri subyektiv səciyyə daşıyır.

“Kitabi-Dədə Qorqud”un erkən orta əsrlər dövründə türk cəmiyyətinin ictimai-siyasi və mədəni həyatının öyrənilməsində müstəsna rolundan bəhs edən görkəmli türkoloq Tofiq Məlikov “О структуре стихотворных текстов «Книги моего Деда Коркуда»”adlı məqaləsində dastanın bütün 12 boyunda nəsrin nəzmlə növbələşməsi fikrini də irəli sürmüşdür. Alim nəsrin təhkiyə, şeirlərin isə qəhrəmanların nitqində verildiyini göstərsə də, bütün nitqlərin şeir formasında olmadığını da nəzərə çatdırmışdır².

Görünür, mövzu ilə bağlı müəyyən dövrdə akademik Tofiq Hacıyevin “Kitabi-Dədə Qorqud”un “tamamilə şeirdən ibarət olması”³ fikri bəzi tədqiqatçılara da təsirsiz ötürməmişdir. Folklorşünas Hüseyn İsmayılovun “Göyçə dastanları və aşiq rəvayətləri” kitabında bununla bağlı növbəti fikir diqqətimizi cəlb edir: “Əski türk dastanı olan “boy” başdan-başa şeirlə söylənmişdir, “yelətmə” qopuz musiqisi ilə müşayiət olunmuşdur”⁴. Bununla belə, araşdırıcı sonradan həmin fikrinə zidd olaraq “Kitabi-Dədə Qorqud” və digər dastanlardakı təhkiyə hissəsinin nəsrdən ibarət olduğunu qeyd edir⁵.

Nailə Əskər ““Dədə Qorqud” boylarındakı şeirlərdə bədii təsvir vasitələri”adlı məqaləsində “Dədə Qorqud Kitabı”ndakı boyların dastan strukturuna uyğun olaraq nəzm və nəsrin

¹ Heyət C. Türkün tarix və mədəniyyətinə bir baxış (İslamdan əvvəl və islam dövrü). Başlangıçdan XVI əsrə qədər. Bakı, Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 1993, s. 76

² Меликов Т. О структуре стихотворных текстов «Книги моего Деда Коркута» // Советская тюркология.-1988.-№1.-с.29

³ Hacıyev T. “Dədə Qorqud kitabı”:tariximizin ilk yazılı dərslisi. Bakı, 2014, Elm və təhsil, s. 274

⁴ İsmayılov H. Göyçə dastanları və aşiq rəvayətləri. Bakı, “Səda” nəşriyyatı, 2001, s. 7

⁵ Yəni orada, s. 75-76

sintezindən ibarət olduğunu qeyd etsə də, həmin bölgünün şərti xarakter daşdığına, bu ölməz söz xəzinəsinin tamamilə şeiriyətdən ibarət olduğunu yazır¹.

“Kitabi-Dədə Qorqud” oğuznamələrində poetik forma ilə bağlı apardığımız araşdırma boyu qarşılaşdığımız əsas məqam, yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi, ondan ibarətdir ki, adıçəkilən mövzu haqqında fikir bildirənlər daha çox dastanın yazılı mətnindən irəli gələn xüsusiyyətləri nəzərə almışlar. Həmin tədqiqatçıların diqqətindən kənarda qalan şifahi mətnin ifası və onun poetik formaya təsiri problemi təkcə oğuznamənin geniş çapda araşdırıcılarından olan folklorşünas alim Əfzələddin Əsgərin əsərlərində ön plana çıxması ilə diqqəti cəlb edir. “Ozmaq nəğməsi və poetik forması haqqında” məqaləsində mətnin şifahi ifa zamanı oxunması komponentlərini (söyləmə şəkli, səs, hava) nəzərə alan araşdırıcı onun şeir kimi deyildiyini qeyd edir². Bununla belə, alim “Oğuznamə yaradıcılığı” adlı monoqrafiyasında həmin fikrinə düzəliş edərək yazır: “Kitabi-Dədə Qorqud”da nəsr elementlərinin varlığı inkar olunmazdır. XV əsrdə yazılmış “Zübdətül-ədvar” adlı musiqi haqqında əsərdə *ozan* adında musiqi aləti ilə türkcə *mənzum* və *mənsur* hekayələr deyildiyi göstərilir. Əgər Oğuznamənin müasiri olan qaynaq, müasir araşdırıcılar kimi, orada *mənzum* hissə ilə yanaşı, *mənsur* hissə də görürsə, mətndəki nəsr elementlərinin varlığını inkar etmək əbəsdir”³.

Yuxarıda deyilənləri ümumiləşdirərək söyləmək olar ki, məsələyə münasibət bildirən araşdırıcıların əksəriyyəti Dədə Qorqud oğuznamələrinin şeirlə nəsrin növbələşməsindən təşkil olunması fikrindədir.

¹ Əskər N. “Dədə Qorqud” boylarındakı şeirlərdə bəddii təsvir vasitələri. “Dədə Qorqud”. Elmi-ədəbi topla, IV. Bakı, “Nurlan” nəşriyyatı, 2013, s. 60

² Əsgər Ə. Ozmaq nəğməsi və poetik forması haqqında. “Dədə Qorqud”. Elmi-ədəbi topla, I. Bakı, “Səda” nəşriyyatı, 2003, s. 31-51

³ Əsgər Ə. Oğuznamə yaradıcılığı. Bakı, “Elm və təhsil”, 2013, s. 177

Birinci fəslin **“Dastan mətninin müxtəlif nəşrlərində poetik formanın vəziyyəti”** adlı II yarım fəslində “Dədə Qorqud” oğuznamələrinin müxtəlif illərdə meydana çıxan nəşrlərində poetik formanın problemlərindən, dastandakı nəzm və nəsr nisbətinin hansı şəkildə verilməsindən bəhs olunmuşdur. Bu nəşrlərdə dastanların poetik formasına münasibət də birmənalı olmamışdır. Dissertasiyamızda müqayisəyə cəlb etdiyimiz M.Ergin, O.Ş.Gökyay, S.Əlizadə, H.Araslı, Ş.Cəmşioyun nəşrlərindən sadəcə ikisinin müqayisəsi kifayətdir ki, məsələnin nə yerdə olduğunu görə bilək. Mövcud nəşrlərin heç birində nəzm və nəsr nisbəti eynilik təşkil etmir. Belə ki, bir nəşrdə nəzmlə verilən hissə digərində nəşrlə verilir və yaxud əksinə, nəşrlərin hər hansı birində nəsr parçası kimi verilən hissə digər nəşrdə nəzmlə verilir. Tərtibçi mətnşünaslar daha çox dastanın nəsr hissəsindən asanlıqla ayrıla bilən parçaları nəzm partiyaları şəklində verirlər. Bu yerdə onların köməyinə həm də nəşrdən nəzmə keçid formulları çatır. Dastan mətnində nəzm olmasına heç bir şübhə olmayan parçalar əsasən “soylamış, görəlmiş, nə soylamış” formulundan sonra gələn hissələrdir. Lakin qeyd edək ki, bəzən araşdırıcılar bu formullara da məhəl qoymayaraq dastan mətnindəki nəzm və nəsr nisbətini istədikləri kimi müəyyən edirlər ki, bu da poetik forma probleminə etinasız yanaşmanın nəticəsidir.

Araşdırmaya cəlb etdiyimiz dastanın elmi-tənqidi mətnlərini nəzərdən keçirərkən qarşılaşdığımız bəzi vacib məsələlər var ki, bunlara aydınlıq gətirmədən poetik forma haqqında tam qənaətə varmaq mümkün deyil. Məhz buna görə dissertasiyamızda qarşımıza qoyduğumuz əsas məqsədlərdən biri də “Dədə Qorqud” oğuznamələrinin poetik formasının öyrənilməsi zamanı meydana çıxan problemlərin işıqlandırılmasından ibarətdir.

Xalqın qəhrəmanlıq salnaməsini, siyasi-ictimai, mənəvi-mədəni, estetik dünyagörüşünü özündə qoruyub saxlayan “Kitabi-Dədə Qorqud” oğuznamələri uzun əsrlərin çətin

sınaqlarından keçərək günümüzdə gəlib çatsa da, ayrı-ayrı dövrlərin müxtəlif amillər nəticəsində baş vermiş çeşidli hadisələrindən təsirsiz ötüşə bilməmişdir. Dastanın tədqiqata cəlb etdiyimiz elmi-tənqidi mətnlərində bu və ya digər səbəblərdən rast gəlinən çatışmamazlıqlar ilk növbədə diqqət yetirməli olduğumuz vacib məsələlərdəndir. Eposun poetik formasının öyrənilməsində qarşımıza çıxan əsas problemlərdən biri dastan mətnindəki defektlərlə bağlıdır. Katibin dastan mətnini yazıya köçürən zaman çatdırıb yaza bilmədiyi söz və ifadələr, cümlə və formullar oğuznamələrin poetik formasına da müəyyən mənada təsirsiz ötürməmişdir.

Dissertasiyamızda toxduğumuz dastan mətnindəki katib əlavələri problemi də öz həllini tapmayan məsələlərdəndir və bu problem ayrılıqda bütöv bir araşdırma mövzusu olacaq qədər mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Çünki, katib əlavələri ilə, demək olar, təhkiyənin hər yerində qarşılaşırıq və bəzən bu əlavələr nəinki mətnin ümumi strukturunu zədələyib, dastanların poetik formasına xələl gətirir, hətta “Kitabi-Dədə Qorqud”u araşdıran tədqiqatçıların belə yanlış qənaətlər hasil etməsinə səbəb olur. Məhz buna görə mövcud problem ayrıca araşdırma tələb edir.

“Kitabi-Dədə Qorqud”un poetik formasının öyrənilməsini çətinləşdirən əsas amillərdən biri də indiyədək bu problemin sistemli şəkildə tədqiqata cəlb olunmaması ilə bağlıdır. Mövcud problem ümumi müşahidələrə əsaslanaraq deyil, bu müşahidələri dərinləşdirərək, mətnin başlanğıcdan sona qədər öyrənilməsi ilə həll oluna bilər. Oğuznamələrdəki nəzm və nəsr parçalarının ayrı-ayrılıqda əsas xüsusiyyətləri, mətndəki sərhədləri, həmçinin bir-birilə hansı ortaq və fərqli xüsusiyyətlərə malik olduğu subyektivlikdən kənar, sistemli və ardıcıl araşdırmalar aparılaraq öyrənilməlidir ki, “Dədə Qorqud”un poetik forması ilə bağlı aydın təsəvvür ortaya qoymaq mümkün olsun.

Biz oğuznamələrin ifadə prosesini görməkdən məhrum olduğumuz üçün “Kitabi-Dədə Qorqud”un poetik forması ilə bağlı geniş, təfəsilatlı informasiya əldə edə bilmirik. Adıçəkilən

problemlə bağlı yalnız nəzəri biliklərə söykənməli oluruq. Həmin biliklər isə özündə ifa ilə bağlı məqamları əhatə etmir. Çünki “şifahi ənənə şifahi mətnləri olduğu kimi qoruyub saxlaya bilmir”¹. Nəzəri biliklər isə, yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi, poetik forma probleminə tam şəkildə aydınlıq gətirməyə kifayət etmir. Məsələn, dastandakı “soylama”ların qopuzun müşayiəti ilə ifa olunduğuna heç bir şübhə yoxdur. Dastanın özündə bunu sübut edən kifayət qədər dəlillər vardır (biz də dissertasiyanın ikinci fəslində bu məsələyə daha ətraflı şəkildə toxunacağıq). Lakin dastanın “soylama” olmayan hissələrində də ozan qopuzdan istifadə edə bilirdi. Çünki “ritimli sintaktik paralelizm əsasında qurulan parçalar, araşdırıcıların da söylədiyi kimi, epik təhkiyənin hər tərəfində müşahidə olunur və geniş yer tutur”². Məhz bu məqamda biz aciz qalırıq. Çünki ifa prosesi canlı bir prosesdir və biz də bu prosesi görmədən, sadəcə quru mətnə söykənərək və müəyyən nəzəri biliklərə əsaslanaraq dastanların poetik forması ilə bağlı nə dərəcədə düzgün qənaətə gələ bilərik, bunu demək bir qədər çətindir.

“Kitabi-Dədə Qorqud”da “soylama”lar adlı II fəsilə Dədə Qorqud nəzminin mühüm bir hissəsini təşkil edən “soylama”ların əsas xüsusiyyətlərindən, dastandakı hüdudlarının müəyyən olunmasından, strukturuna və məzmununa görə təsnifatının aparılması və s kimi məsələlərdən bəhs olunur. Araşdırma zamanı məlum olmuşdur ki, Dastanda əsasən “soylamış, görəlmiş, xanım, nə soylamış” formulu və “dedi”, “ayıtdı” ifadələrindən sonra gələn “soylama”ların strukturu ilə bağlı araşdırıcılar müxtəlif fikirlər söyləmiş, bu mövzuda ortaq fikrə gələ bilməmişlər. Dissertasiyada “soylama”ların Dastan qəhrəmanlarının bir-birinə lirik müraciətlərindən ibarət olduğu diqqətə çatdırılmış, “Kitabi-Dədə Qorqud”un strukturunda xüsusi yer tutan bu parçaların hansı obrazların dilindən verildiyi qeyd

¹ Şamil Ə. Dastanın ilk azərbaycanlı tədqiqatçısı // “Azərbaycan” jurnalı, aprel 1987-ci il №4, s. 179-181

² Əsgər Ə. Oğuznamə yaradıcılığı. Bakı, “Elm və təhsil”, 2013, s. 177

olunmuşdur. Eyni zamanda dastan mətnində qeydə alınmış “soylama”ların sayı müəyyən edilmiş və boylar üzrə həmin nümunələrin ardıcıl təsnifatı aparılmışdır.

Dissertasiyanın ikinci fəslinin **“Soylama”ların ifası**” adlı birinci yarım fəslində bu nəzm partiyalarının digər parçalardan fərqli cəhətləri aşkar olunmuş və dastanın boyları üzrə verilən nümunələrdə həmin fikrə aydınlıq gətirilmişdir. “Soylama”ların əksəriyyətinin bir dastan qəhrəmanı tərəfindən ifa olunduğu halda, eposda iki nəfərin, hətta 40 nəfərin söylədiyi, yəni xor şəklində təqdim olunan “soylama”ların da olduğu diqqətə çatdırılmışdır.

Həmin fəslin **“Soylama”ya keçid formulları**” adlı növbəti yarım fəslində dastan mətninin nəzm hissəsindən nəsrə keçidi təmin edən “Soylamış, görəlim, xanım, nə soylamış”, “Xəbərləşmiş, görəlim, xanım, nə xəbərləşmiş”, “Ögmiş, görəlim, xanım, necə ögmiş”, “İsmarladı, görəlim, xanım, necə ismarladı”, “Yalvarmış, görəlim, necə yalvarmış” kimi formulların dastan mətnindəki əsas funksiyasından, əhəmiyyətindən bəhs olunmuşdur. Burada həmçinin “soylama” formulu ilə verilməyən “soylama”lar, mətnin nəsr hissəsindən fərqləndirilməyən “soylama”lar da təhlilə cəlb edilmiş, dastanın mövcud elmi-tənqidi mətnlərindən verilən nümunələrin strukturunda nəzm-nəsr paralelliyinin nəzərə alınmadığı müəyyənləşdirilmişdir.

Bu fəslin **“Soylama”ların struktur-formaca təşkili**” adlı üçüncü yarım fəslində dastan mətninin nəzm parçalarının struktur forma elementlərinə nəzər yetirilmişdir. Bu forma komponentləri həmin yarım fəslin ayrı-ayrı bölmələri daxilində dastan mətnində iştirak edən qafiyələnmə, alliterasiyalar, assonanslar, təkrarlar, sintaktik paralelizm kimi nəzərdən keçirilmiş, bu elementlərin “soylama”ların strukturundakı rolu müəyyən olunmuşdur. Eyni zamanda “soylama”ların dastanın ümumi süjet xətti ilə bağlılığı məsələsinə də bu yarım fəsilə aydınlıq gətirilmişdir.

Dissertasiyanın ikinci fəslinin **“Soylama”ların daxili quruluşu**” adlı növbəti yarım fəslində “Kitabi-Dədə Qorqud”dakı

“soylama”ların daxili quruluşunda bir sıra fərqli cəhətlər aşkar edilmiş, “Yalnız dastan qəhrəmanlarının emosiyalarının verildiyi “soylama”lar”, “Baş verən hadisələrin nəql olduğu “soylama”lar”, “Bütün poetik konstruksiyanın eyni hadisənin ifadəsinə xidmət etdiyi “soylama”lar” kimi təsnif olunaraq ayrı-ayrı nümunələrlə şərh verilmişdir.

İkinci fəslin **Məzmununa görə “soylama”nın növləri** adlı sonuncu yarımfəslində “Dədə Qorqud” eposunda verilən müxtəlif nümunələrin iştirakı ilə “soylama”lar məzmununa görə qruplaşdırılmış, dastan mətnində spesifik əhəmiyyət daşıyan bu parçaların deyişmə, müraciət, ağılar kimi növləri müəyyən edilmişdir.

Dissertasiyanın **“Kitabi-Dədə Qorqud”un epik təhkiyəsi: boy**” adlı üçüncü fəslində “boy” termininin dastan mətnindəki anlamına diqqət edilmiş, “boylama” və “soylama” anlayışlarının eposdakı yeri və funksiyasına aydınlıq gətirilmişdir. Dissertasiyanın həmin fəslinin **“Sintaktik paralelizmin mətnin ritmikləşdirilməsindəki rolu”** adlı birinci yarımfəslində “Kitabi-Dədə Qorqud”un poetik strukturunda dastan mətninin ritmikləşdirilməsində əhəmiyyətli rol oynayan sintaktik paralelizm mövzusunə toxunulmuş, bu forma elementinin ayrı-ayrı yarımnövləri eposdan gətirilən nümunələrlə təhlilə cəlb edilmişdir. Eyni zamanda dissertasiyanın sonuncu fəslinin **“Dastan təhkiyəsinə təkrarlar”, “Ümumi yerlər və formulların mətnin ritmikləşdirilməsindəki rolu”** və **“Ritm və intonasiya”** adlı növbəti yarımfəsillərində dastan təhkiyəsinə təkrarlar, ümumi yerlər və formulların mətnin ritmikləşdirilməsindəki roluna toxunulmuş, “Dədə Qorqud”un təhkiyə hissəsində keçid formullarının mühüm növü olan **“epik haşiyyə”**nin ümumi sayı müəyyən olunaraq nümunələr əsasında sistemli təhlilə cəlb olunmuşdur.

Dissertasiyada həmçinin “soylama”dan kənar nəzm parçaları müəyyən edilərək, həmin parçaların əsas xüsusiyyətləri qeyd olunmuşdur. Bu araşdırmada xüsusi ritmi və ahəngdarlığı

ilə diqqəti cəlb edən, ibrətamiz məzmunlu **“vaysınmalar”** adlandırılmış nəzm parçalarının, eləcə dəalqış, xeyir-dua xarakteri daşıyan **“yumlama”**ların dastandakı mahiyyəti qeyd olunmuş, həmin partiyaların şərtsizqopuzla müşayiəti diqqətə çatdırılmışdır. Həmçinin boylarda nəql olunan hadisələrin maraqsız və statik sonluqla deyil, təmtəraqlı şəkildə bitməsinə şərait yaradan belə parçaların dastan mətnindəki boylar üzrə ümumi sayı müəyyən edilmiş, nümunələr əsasında şərh olunmuşdur.

Dissertasiyanın bu fəslinin **“Adi nəsr”** adlı sonuncu yarımfəslində **“Kitabi-Dədə Qorqud”**da ümumilikdə mətnin əsas təşkiledici qüvvəsi kimi çıxış edən, ifadənin emosional təsirini qüvvətləndirən ritm, onun yarusları, ritm yaradan vasitələrdən bəhs olunmuşdur. Eyni zamanda dastan mətnində ritmin səsləndirilməsinə imkan yaradan intonasiya və dastanda onu yaradan vasitələr – nida, əmr, nəqli, sual cümlələri, eləcə də ədatların iştirak etdiyi nümunələr təhlilə cəlb olunmuşdur.

Araşdırmanın bu fəslinin sonuncu yarımfəslində heç bir elmi mənbəyə istinad etmədən, təkcə dastan mətnini başdan-sonadək sistemli şəkildə nəzərdən keçirməklə **“Dədə Qorqud”** boylarındakı adi nəsr hissələri müəyyən edilmiş və onların ardıcıl şəkildə təsnifatı aparılmışdır: Müxtəlif növ tabeli mürəkkəb cümlələrdən ibarət olan nəsr hissələri; **“-ıb (-ib, -ub, -üb)”** feli bağlama şəkilçisinin işləndiyi cümlələr; **“Böylə digəc”** bağlayıcısının işləndiyi cümlələr; **“Məgər”** sual ədatının işləndiyi cümlələr. Burada sadə cümlənin məqsəd və intonasiyaya görə növləri də dastan mətnindən gətirilmiş nümunələr əsasında nəzərdən keçirilmişdir.

Dissertasiyanın **“Nəticə”** hissəsində yekun olaraq əldə edilən elmi nəticələr və qənaətlər ümumiləşdirilir.

Dissertasiyanın əsas məzmunu müəllifin aşağıdakı tezis və məqalələrində öz əksini tapmışdır:

1. Məhərrəm Ergin və Orxan Şaiq Gökyay nəşrlərində “Dədə Qorqud” oğuznamələrinin poetik formasına münasibət // “Kitabi-Dədə Qorqud” və Türk dünyası, “Kitabi-Dədə Qorqud” un tərcüməsi və nəşrinin 200 illiyinə həsr olunmuş beynəlxalq elmi konfransın materialları, – Bakı Dövlət Universiteti, 2015. – s. 239-242

2. “Kitabi-Dədə Qorqud”da nəsr (müəyyənləşdirilməsindəki çətinliklər, əsas xüsusiyyətləri) // Gənc tədqiqatçıların IV beynəlxalq elmi konfransı, Bakı Mühəndislik Universiteti (Qafqaz Universiteti), – 2016. – s.1044-1045

3. V.M.Jirmunski və “Dədə Qorqud” oğuznamələrinin poetik forması // – Bakı: Dədə Qorqud. – AMEA Folklor İnstitutu, – 2016. – II (59), – s. 15-19.

4. “Dədə Qorqud” dastanlarının Məhərrəm Ergin və Orxan Şaiq Gökyay mətnlərində “soylama”ların seçilməsi // – Bakı: Filologiya məsələləri, – 2017. – 8, – s. 367-372.

5. Dədə Qorqud” dastanlarının Samət Əlizadə mətnində “soylama”ların seçilməsi. “Dil və ədəbiyyat jurnalı”, BDU, Filfak, 2017, 2, s. 41-43

6. M.H.Təhmasibin araşdırmalarında “Kitabi-Dədə Qorqud” soylamaları. “Görkəmli Azərbaycan folklorşünası Məmmədhusəyn Təhmasib” mövzusunda Elmi Konfransın materialları. Bakı, Elm və təhsil, 2017, s. 83-89

7. “Dədə Qorqud” dastanlarının nəşrində poetik formanın ifadəsi. Gənc tədqiqatçıların IV beynəlxalq elmi konfransı, Bakı Mühəndislik Universiteti (Qafqaz Universiteti), 2017, II, s. 753-754

8. “Soylama”s in Dada Gorgud epos. Colloquium-journal, 2021, 25 (112), s. 62-66

9. “Kitabi-Dədə Qorqud”da işlənən “soylama”ların ifa xüsusiyyətləri. “Mədəniyyətlərəarası dialoq” Əzizə Cəfərzadənin anadan olmasının 100 illiyinə həsr olunmuş XX beynəlxalq elmi simpozium – Sankt Peterburq: 2021, s.92-95

10. “Dədə Qorqud” oğuznamələrində “soylama”ya keçid formulları. Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatına dair tədqiqlər. Elmi-ədəbi toplusu, 2021/2 (55). Bakı, “Elm və təhsil”, 2021, s. 14-19

11. Sintaktik paralelizmin “Dədə Qorqud” nəsrinin ritmikləşdirilməsindəki rolu. “Dədə Qorqud” elmi ədəbi toplusu, AMEA Folklor İnstitutu, 2022, II (59), s. 14-19

**Dissertasiyanın müdafiəsi _____
_____ il tarixində saat _____ Azərbaycan Milli
Elmlər Akademiyası Folklor İnstitutu nəzdində fəaliyyət
göstərən ED 1.27 Dissertasiya Şurasının iclasında
keçiriləcək.**

Ünvan: AZ1001, Bakı şəhəri, 8-ci Kiçik Qala döngəsi,31

**Dissertasiya ilə AMEA Folklor İnstitutunun
Kitabxanasında tanış olmaq mümkündür.**

**Dissertasiya və avtoreferatın elektron versiyaları Ali
Attestasiya Komissiyasının (aak.gov.az) və AMEA Folklor
İnstitutunun (folklor.az) rəsmi internet saytında yerləşdiril-
mişdir.**

**Avtoreferat _____ il tarixində zəruri
ünvanlara göndərilmişdir.**

Çapa imzalanıb:

Kağızın formatı: 60*84/^{1/16}

Həcmi:

Tiraj: 100 nüsxə